

Het voorkomen van het Baardmannetje in relatie tot moeraskarakteristieken

■ *Het gaat de moerasvogels in Nederland niet voor de wind: het broedbestand van veel kritische soorten ligt op veel lager niveau dan in het begin van de jaren zeventig. De oorzaak hiervan wordt over het algemeen gezocht in een afname van de kwaliteit van onze moerasgebieden. Tussen gebieden bestaan echter grote verschillen: in sommige moerassen blijven de aantallen min of meer stabiel, terwijl ze in andere sterk afnemen of soorten zelfs als broedvogel zijn verdwenen. Voor het behoud van moerasvogelpopulaties is het belangrijk om de oorzaak van verschillen in aantalsontwikkeling te begrijpen. Een mogelijkheid daartoe is het voorkomen van moerasvogels per moerasgebied in verband te brengen met gebiedsinformatie (zogenaamde 'moeraskarakteristieken'), zoals bodemtype, rietoppervlakte, natheid van het riet, aanwezigheid van open water en de verhouding eenjarig / overjarig riet. In het kader van het 'Jaar van het Baardmannetje' is met deze methode ervaring opgedaan.*

Een bijzondere moeraszangvogel

Het Baardmannetje is anders dan andere moeraszangvogels: de soort vertoont geen territoriaal gedrag, broedt gewoonlijk in losse kolonies en maakt lange voedselvluchten, in sommige gevallen tot meer dan 500 m van het nest. Baardmannetjes broeden gewoonlijk in iets droger, overjarig riet, met veel structuur. Eenjarig riet heeft onvoldoende structuur. Foerageren doen Baardmannetjes bij voorkeur in zeer nat riet of langs rietoevers. Dansmuggen, gedurende het broedseizoen de belangrijkste voedselbron, zijn hier het meest talrijk.

Het jaar van het Baardmannetje

In het kader van de landelijke telling in 1997 werd het Baardmannetje geteld in 180 moerasgebieden. De landelijke dekking was daarmee bijzonder hoog. Een volledige set moeraskarakteristieken kwam beschikbaar uit 92 gebieden; in 60 hiervan werd het Baardmannetje als broedvogel vastgesteld.

Omdat broed- en foerageergebied veelal ruimtelijk gescheiden zijn, is het minder zinvol om simpelweg dichtheden per riet-type te vergelijken. In plaats daarvan wordt de dichtheid per gebied, in riet als geheel en in over-

De geïnteresseerde lezer wordt verwezen naar het rapport dat onlangs over het 'Jaar van het Baardmannetje' is verschenen: Beemster N., van Dijk A.J., van Turnhout C. & Hagemeyer W. 1999. Het voorkomen van moerasvogels in relatie tot moeraskarakteristieken in Nederland. Een verkenning aan de hand van het Baardmannetje. SOVON-onderzoeksrapport 1999/13.

jarig riet, in verband gebracht met de verzamelde moeraskarakteristieken. Hetzelfde gebeurt voor de kans op broeden (de aan- of afwezigheid van de soort).

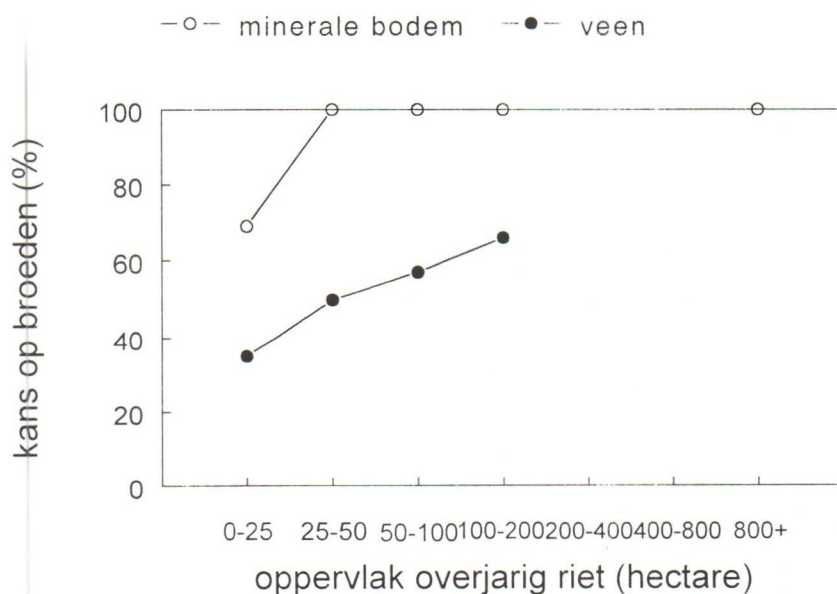
Minerale bodem of veen?

De kans om Baardmannetjes broedend aan te treffen is in moerasgebieden op minerale bodem (zand, klei) groter dan op veen: 79% versus 43%. Bovendien is de dichtheid op minerale bodem veel hoger: in overjarig riet op minerale bodem bedraagt de gemiddelde dichtheid 4.0 broedparen/10 ha, tegen 0.5 broedparen/10 ha overjarig riet op veen. Omdat riet op veen gemiddeld genomen intensiever wordt gemaaid is het verschil voor riet als geheel nog groter: 3.2 broedparen/10 ha riet op minerale bodem, tegen 0.1 op veen. Het is daarom niet verbazingwekkend dat 98% van de Nederlandse Baardmannetjes is te vinden op minerale bodem. Een hoger voedselaanbod, zowel in de zomer (insecten) als in de winter (rietzaad), is hiervan de waarschijnlijke oorzaak.

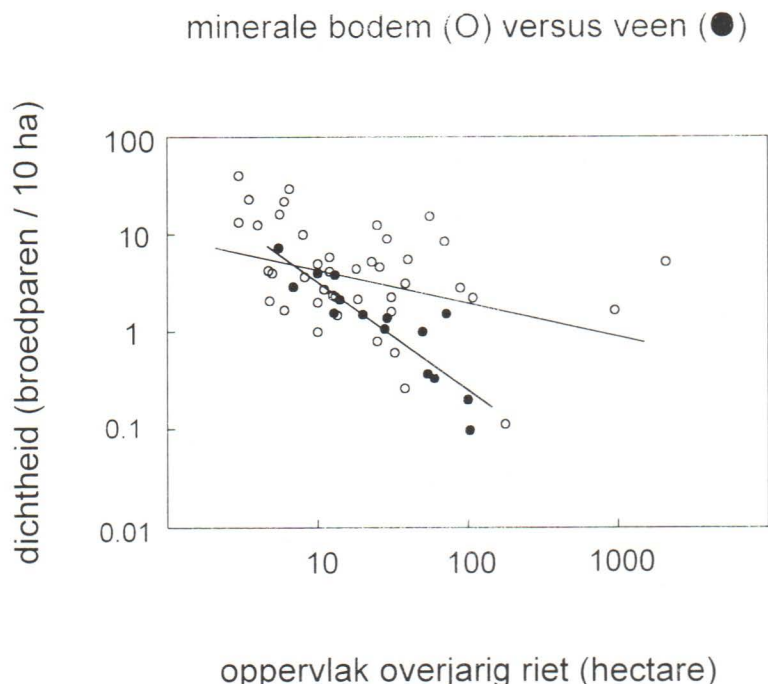
Klein, groter, grootst

Er zijn in Nederland veel kleine en maar weinig grote moerasgebieden. Het merendeel van het Nederlandse rietareaal is echter te vinden in een beperkt aantal grote gebieden. Maar liefst 60% van het Nederlandse rietareaal ligt in slechts vier gebieden: de Oostvaardersplassen en de centrale platen van het Lauwersmeer (op minerale bodem), en de Wieden en de Weerribben (op veen).

De kans om Baardmannetjes broedend aan te treffen neemt toe met de oppervlakte overjarig riet dat in een gebied aanwezig is (figuur 1). Op minerale bodem ontbreekt het Baardmannetje in geen enkel gebied met meer dan 25 hectare overjarig riet; in

Figuur 1. De kans om Baardmannetjes broedend aan te treffen, als functie van de oppervlakte overjarig riet, in moerasgebieden op minerale bodem (n=57) en op veen (n=35).

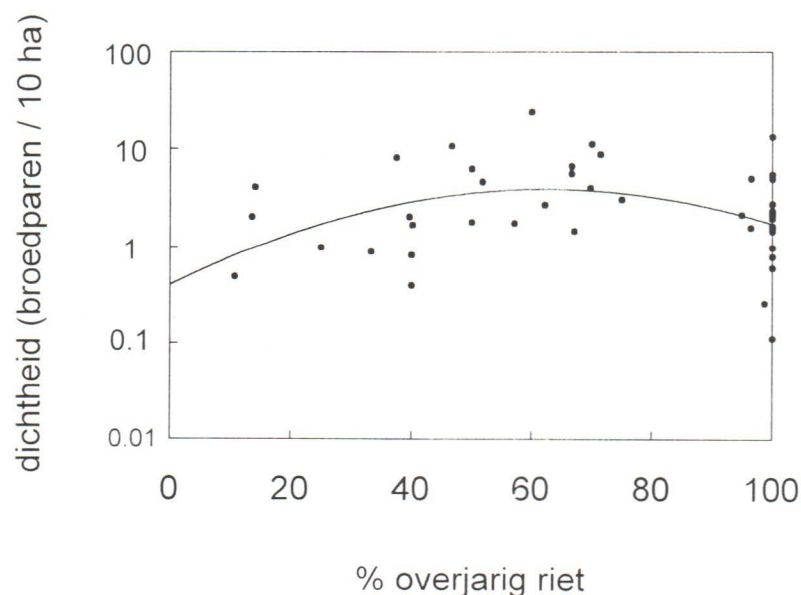
Figuur 2: De dichtheid van het Baardmannetje in overjarig riet als functie van de oppervlakte overjarig riet, in moerasgebieden op minerale bodem ($n=57$) en op veen ($n=35$).

kleinere gebieden is de kans op broeden nog altijd 70%. Op veen neemt de kans op broeden geleidelijk toe met de oppervlakte overjarig riet, van minder dan 40% in gebieden met een oppervlakte van minder dan 25 ha, tot ongeveer 65% in gebieden van meer dan 100 ha.

In gebieden mét broedende Baardmannetjes neemt de dichtheid af met de oppervlakte overjarig riet (figuur 2). Op minerale bodem is deze afname slechts gering. Op veen is sprake van een sterke afname, waarvan de oorzaak vooralsnog onduidelijk is.

Overjarig of eenjarig riet?

Eenjarig riet betreft gewoonlijk riet dat in de voorgaande winter is gemaaid. In de Oostvaardersplassen ontstaat eenjarig riet echter als gevolg van begrazing door Grauwe Ganzen. In moerasgebieden op minerale bodem is de dichtheid aan Baardmannetjes maximaal bij een verhouding van ongeveer 60% overjarig riet en 40% eenjarig riet. Wanneer eenjarig riet (nagenoeg) afwezig is, neemt de dichtheid af (figuur 3). Bij een laag aandeel overjarig riet is de dichtheid lager, domweg omdat er minder broed- en foerageergebied aanwezig

Figuur 3: De dichtheid van het Baardmannetje in riet als geheel, als functie van het percentage overjarig riet in moerasgebieden op minerale bodem ($n=45$).

is. Bij een hoog aandeel overjarig riet is de dichtheid wellicht lager omdat de omstandigheden in de winter ongunstiger zijn: het lijkt erop dat Baardmannetjes bij voorkeur overwinteren in riet met maaibeheer. Dit is namelijk vitaal riet dat veel zaad produceert, het wintervoedsel.

Het belang van nat riet en open water

In moerasgebieden op minerale bodem is de Baardman-dichtheid hoger wanneer er meer nat overjarig riet aanwezig is. Hetzelfde geldt voor de aanwezigheid van open water. In beide gevallen moet de verklaring waarschijnlijk gezocht worden in een hoger voedselaanbod, zowel in de zomer (insecten) als in de winter (rietzaad).

Wat heeft het opgeleverd?

Het onderzoek heeft geleid tot een betere kennis van de habitateisen van de soort. Op basis van deze gegevens kunnen aanbevelingen worden gedaan voor een Baardman-vriendelijker beheer van moerasgebieden.

Genoemde informatie is ook hard nodig voor andere soorten moerasvogels. Daarom is het 'Jaar van het Baardmannetje' in 1998 verbreed tot het project 'Monitoring moerasvogels en moerasgebieden', waarvoor financiering overigens nog ontbreekt. In het vervolg-project wordt informatie verzameld over het voorkomen van veertien soorten karakteristieke moerasvogels. Wanneer gegevens over meerdere jaren beschikbaar komen, kunnen aantalsontwikkelingen van moerasvogels in verband worden gebracht met moeraskarakteristieken. Met behulp van deze gegevens krijgen we een nog beter inzicht in de habitateisen van moerasvogels en kunnen we de landelijke trend van moerasvogels naar verwachting beter begrijpen. Wellicht is de methode in de toekomst toepasbaar voor andere soortengroepen.

Nico Beemster

Baardman (Awie de Zwart)